

УДК 330.34:65.2

О. І. Зоріна,
к. т. н., доцент, зав. каф. «Маркетинг на транспорті»,
Українська державна академія залізничного транспорту, м. Харків

МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

В статті розглянуті основні шляхи забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку залізничного транспорту та визначено місце соціального капіталу в розвитку галузі.

The paper describes the main ways of ensuring sustainable socio-economic development of rail transport and the place of social capital in the industry.

Ключові слова: стійкий соціально-економічний розвиток, людський капітал, соціальний капітал, залізничний транспорт.

Вступ. Вирішення проблем, які сьогодні спостерігаються на залізничному транспорті можливо за рахунок формування моделі стійкого соціально-економічного розвитку, стратегічною метою якої є забезпечення належного рівня соціально-економічного розвитку країни, її економічної безпеки, інтеграції до світового господарства. Однак, для цього на основі визначених стратегічних пріоритетів, цілей соціально-економічного розвитку, умов їх реалізації та принципів, необхідно впроваджувати комплекс заходів щодо забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку залізничного комплексу з подальшим його підвищенням.

Постановка проблеми. Питанням, пов'язаним з особливостями соціально-економічного розвитку залізничного транспорту присвячені дослідження таких вітчизняних науковців як Ю.С. Бараш, М.І. Данько, О.Г. Дейнека, В.Л. Дикань, Г.М. Кірпа, М.В. Макаренко, Г.Д. Ейтутіс, І.В. Токмакова, М.М.Чеховська [1-8]. Однак, залишається відкритим питання щодо визначення оптимальних шляхів забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку залізничного транспорту, виявлення в них місця соціального капіталу.

Метою даної роботи є визначення місця соціального капіталу в забезпеченні стійкого соціально-економічного розвитку залізничного транспорту України.

Результати. Забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку залізничного транспорту на основі моделі стійкого соціально-економічного розвитку не можливе без вирішення таких головних питань, як удосконалення нормативно-правової бази транспортного законодавства, державна підтримка інноваційного розвитку галузі, залучення інвестицій, направлених на розвиток залізничного комплексу країни, впровадження заходів щодо покращення стану інфраструктури, її модернізації, оновлення рухомого складу, розвиток швидкісного руху, покращення якості перевезень, обслуговування та інші.

Основними шляхами забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку, які повинні базуватися на самодостатньому відтворенні галузі, збалансованості економічної та соціальної сфери, узгодженості всіх елементів соціально-економічного розвитку і т.п. можуть бути такі заходи як: приведення національної транспортної інфраструктури у відповідність до міжнародних стандартів; прискорення реалізації проектів розбудови швидкісних магістралей; оновлення основних фондів, модернізації інфраструктури; удосконалення тарифної політики, забезпечення вільного ціноутворення в конкурентних секторах ринку транспортних послуг; створення та реалізації механізму фінансової підтримки пасажирських перевезень; оптимізації організаційної структури залізничного транспорту; розвитку мережі логістичних комплексів у центрах зародження та погашення вантажо потоків зі складськими та розподільними терміналами; залучення інвестиційного капіталу, направлено на розвиток залізничного транспорту та інші.

Формування моделі стійкого соціально-економічного розвитку залізничного транспорту, виділення її основних складових дозволяє виділити такий важливий елемент розвитку залізниць, як інфраструктура, витрати на утримання та експлуатацію, якої, відповідно до програми реформування, будуть покладені на державу. Наявність ефективної інфраструктури дозволить раціонально використовувати транспортний потенціал залізниць України в повній мірі. Адже, правильний, рівномірний розподіл транспортних потоків сприятиме прискоренню реалізації заходів підвищення швидкості перевезень по міжнародним транспортним коридорам, та ефективного використання внутрішніх магістралей для внутрішніх перевезень [9 с. 120, 10].

Напрями забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку, що були досліджені можна сформулювати відповідно:

- до проблем, які виникли в галузі;
- факторів, що впливають на соціально-економічний розвиток галузі (ліквідація факторів деградації залізничного транспорту);
- до основних завдань моделі соціально-економічного розвитку галузі;
- до основних сфер діяльності залізничного транспорту;
- складових соціально-економічного розвитку залізничного транспорту;
- ресурсів залізничного транспорту та існуючого потенціалу галузі.

Однак, найважливіше місце в розвитку залізничного транспорту посідають наявні ресурси та потенціал галузі, а саме: виробництво (технології, основні виробничі фонди), кадри (людський капітал), фінанси та природні ресурси. Саме потенціал та ресурси залізничного транспорту, удосконалення їх функціонування є основою підвищення ефективності роботи залізничного транспорту та подальшого покращення його соціально-економічного рівня.

На нашу думку, в сучасних умовах, основною передумовою визначення оптимального напрямку забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку залізничного транспорту є здатність транспорту до генерації, використання та розповсюдження нових знань, які сприятимуть інноваційному розвитку транспорту, прориву в розробці та впровадженні нових технологій, створенні нових методів управління людським капіталом, підвищенню ступеня адаптованості та стійкості залізничного транспорту, впровадження концепції стійкого соціально-економічного розвитку, можливість зміни її моделі та принципів (рис. 1).

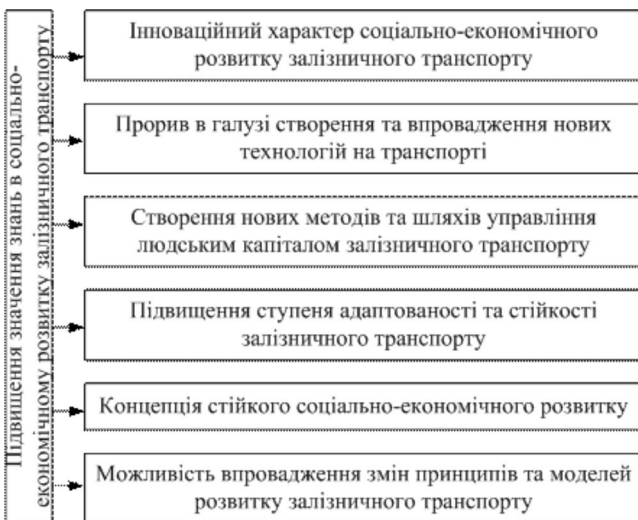

Рис. 1. Особливості соціально-економічного розвитку залізничного транспорту, основаного на знаннях (розроблено автором)

Основою трансформування сучасних знань у технології та продукти наукоємного виробництва, які стимулюють зростання продуктивності праці, зниження матеріало- та енергоємності, підвищення ефективності функціонування залізничного транспорту є розвиток людських ресурсів, що визначають людський капітал галузі.

Розглядаючи людський капітал як економічну категорію, варто відзначити наявність великої кількості підходів до визначення цього поняття. Так, С.А. Дятлов людський капітал визначає як запас та потік знань, здібностей, накопиченого досвіду, культури, мотивації, що використовується виробником та приносить прибуток підприємству та суспільству в цілому [11, с 43].

Систематизувавши існуючі визначення людського капіталу на основі об'єднання загальних його характеристик, виділених різними науковцями, О.О. Суярова під людським капіталом розуміє сукупність різного роду ресурсів (початкової освіти, здоров'я, культури), які сприяють формуванню особистості людини та накопичуються до працездатного віку [12, с 235].

Н.М. Корольова людський капітал визначає як накопичення запасу інтелектуальних, духовних, творчих цінностей робітників підприємств залізничного транспорту та інших суб'єктів залізничної галузі, їх практичних навиків, що формуються внаслідок єдності науки, культури, освіти, практичного досвіду та фізичних можливостей [13].

Варто зазначити, що людський капітал оцінюється через знання, здібності, які перетворюються в капітал або капіталізуються та отримані доходи від використання людського капіталу є знання, здібності, навички, культура, мотивація.

Так, знання представляють собою доцільну форму інформації, що використовується в економічній діяльності та дозволяє підвищити її ефективність. Здібності - це вміння успішно виконувати якусь діяльність. Розрізняють такі рівні розвитку здібностей: відсутність здатності (нульовий рівень), часткові здібності, середні здібності, талант, геній. Навички визначаються рівнем майстерності виконання конкретних трудових операцій тривалий час. Культура - принципи і стереотипи поведінки в рамках існуючих у суспільстві знань, правил, традицій, моралі. Мотивація - спрямованість діяльності, її інтенсивність, задоволеність процесом і результатами.

Дослідження поняття людського капіталу та його структури дозволило визначити, що під людським капіталом в основному розглядаються накопичені інтелектуальні, духовні, творчі цінності, знання, і не приділяється достатньої уваги та не враховуються взаємозв'язок між працівниками залізничного транспорту, що в свою чергу створюють механізми соціальної взаємодії, які виступають основою співпраці, використання знань, котрі в подальшому сприяють розвитку людського капіталу, підвищенню продуктивності праці, скороченню витрат.

Людський капітал залізничного транспорту формується на основі людського капіталу нижчих рівнів, тобто підприємств залізничного транспорту та, безпосередньо, індивіда. Варто зазначити, що самі по собі знання, здібності та навички, якими володіють працівники галузі не спроможні надати високого результату їх праці, якщо не буде взаємодії, обміну інформації, досвідом, знаннями між працівниками галузі. Однак, формування нових знань, досвіду, навиків, взаємовідносин, які сприятимуть створенню нової продукції, підвищенню рівня розвитку людського, інтелектуального капіталу, продуктивності праці робітників, ефективній координації діяльності працівників залізничного транспорту, мобілізації та досягненню організаційних цілей, інноваційному розвитку залізничного транспорту можливі за рахунок обміну знаннями, навиками, інформацією між працівниками залізничного транспорту. Також важливе значення в формуванні та розвитку нових знань, які трансформуються в новітню продукцію, технологію займають міжособистісні відносини в галузі, особливо, можливість спілкування працівників різних підрозділів рівнів. Культура спілкування, міжособистісні комунікації, які створюються в колективах, наявність довіри, солідарності, готовності працівників до співпраці, кооперації, вміння працювати в колективі, для досягнення спільної мети слугують свого роду «скріплюючим» елементом, який дозволяє розширити можливості індивіда, колективу, тим самим сприяти переходу людського капіталу на новий рівень розвитку. Такий елемент можна визначити як соціальний капітал залізничного транспорту. Його не можна ототожнювати з людським, однак без нього неможливий ефективний розвиток людського капіталу, управління персоналом галузі.

На рис.2 зображено місце соціального капіталу в формуванні людського капіталу галузі.

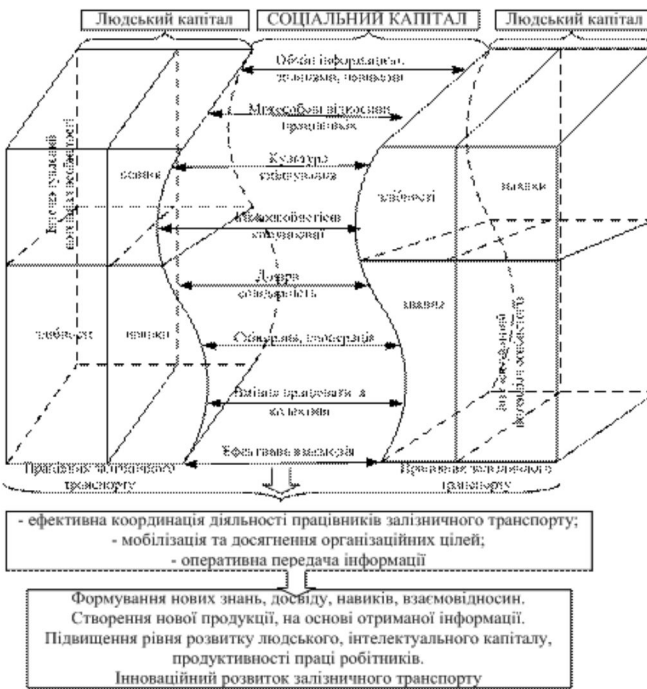

Рис. 2. Місце соціального капіталу залізничного транспорту в формуванні людського капіталу (розроблено автором)

Саме тому, вважаємо доцільним, в на ряду з людським капіталом виділити соціальний капітал, який сприяє реалізації людського капіталу, підтримує розвиток інтелектуального капіталу та сприятиме забезпеченню соціально-економічного розвитку залізничного транспорту. Під соціальним капіталом залізничного транспорту слід розуміти сукупність структурованих соціально-економічних відносин, заснованих та визнаних на залізничному транспорті нормах, правилах, духовних, культурних, інтелектуальних цінностях, розвиток яких сприяє розвитку людського, інтелектуального капіталу, що забезпечує соціально-економічний розвиток залізничного транспорту. Він є результатом взаємодії працівників, який підвищує індивідуальну корисність використання людського капіталу.

Оскільки залізничний транспорт, в певній мірі матеріалізує результати творчої (інтелектуальної, наукової) праці людини, він повинен створювати умови для пріоритетного розвитку духовного виробництва (відтворення людського капіталу, наукової сфери), лише в такому випадку буде досягнуто невичерпність та відтворюваність соціального капіталу як основного джерела стійкого соціально-економічного розвитку залізничного транспорту.

Висновки. З вище зазначеного зрозуміло, що невід'ємною частиною розвитку людського капіталу та забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку є соціальний капітал залізничного транспорту. Саме соціальний капітал галузі, в умовах визначеного курсу становлення соціально орієнтованої економіки країни дозволить активізувати прихований потенціал залізничного комплексу та направити його на підвищення ефективності діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бараш Ю.С. Управління залізничним транспортом країни: Монографія/ Ю.С. Бараш. – Д.: Вид-во Дніпропетр. Нац.ун-ту заліз. Трансп. ім. акад. В.Лазаряна, 2006. -252 с.
2. Данько М.І. Економіка міжнародних транспортних перевезень. / М.І. Данько, В.Л. Дикань, О.Г.Дейнека, Л.О. Позднякова, Ю.М. Юрченко – Х.: ТОВ «Олант», ЧП Чиженко, 2004. – 352 с.
3. Дикань В.Л. Соціально-орієнтована ринкова економіка України в умовах глобалізації // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – №35. – С.15-19.
4. Кірна Г.М. Інтеграція залізничного транспорту України у європейську транспортну систему. Монографія. / Г.М.Кірна – 2-е видання. «ДІТ» - 2004.
5. Проблеми і основні напрямки реформування залізничного транспорту України / Ю.М. Цветов, М.В. Макаренко, М.Ю. Цветов та ін. К.: КУЕТТ, 2007. – 222с.
6. Ейтутіс Г.Д. Міжнародний досвід і практика реформування залізничного транспорту /Ейтутіс Г.Д., Кривопішин О.М., Мукмінова Т.А. // Залізничний транспорт України. -2007. -№2. – С.31.
7. Токмакова І.В. Дослідження сутності стійкого розвитку залізничного транспорту / І.В. Токмакова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – №29. – С.227-229.
8. Чеховська М.М. Напрями інноваційного розвитку залізничного транспорту в умовах реформування / М.М. Чеховська // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – №32. – С.281-283.
9. Зоріна О.І. Модель стійкого соціально-економічного розвитку залізничного транспорту України / О.І. Зоріна // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 37. – С.117-124.
10. Зоріна О.І. Формування системи оцінки рівня соціально-економічного розвитку залізничного комплексу України / О.І. Зоріна // Ефективна економіка. – 2012р. - №3. - http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?nomer_data=3&year_data=2012
11. Дятлов С.А. Теория человеческого капитала. / С.А. Дятлов. -СПб.: Изд-во СПбГУЭиФ, 1996. – 141 с.
12. Суярова. О.О. Систематизація сутності людського, інтелектуального та інноваційного капіталів / О.О. Суярова // Механізм регулювання економіки. -2008. - № 4. - Том 2. - С. 233-241
13. Корольова, Н.М. Розвиток людського капіталу підприємств залізничного транспорту: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Н.М. Корольова; [Укр. держ. акад. заліз. тр-ту]. — Харків, 2010. — 19 с.

Стаття надійшла до редакції 19.09.2012 р.